

LOYALITET OG FORRÆDERI
AGENTER I DANMARK OG NEDERLANDENE I DEN SVENSK
RIGSKANSLER AXEL OXENSTIERNAS TJENESTE

AF

BADELOCH NOLDUS

For den forreste politiske leder af en militær magt på vej op på den internationale scene, som Sverige var det i begyndelsen af det 17. århundrede, var det livsvigtigt at kunne disponere over pålidelige repræsentanter ved de mest betydningsfulde hoffer og vigtigste byer rundt omkring i Europa. Som rigskansler, ansat i 1611, ledede Axel Oxenstierna rigsrådet i et land, som voksede voldsomt i de efterfølgende årtier.¹ I de år han var ved magten, indtil han døde i 1654, oplevede Oxenstierna erobringen af Ingermanland og Karelen (1617), Livland og forskellige polske havnebyer øst for Danzig (1629), Jämtland, Härjedalen, øerne Øsel (i dag Saaremaa) og Gotland (1645), hertugdømmerne Bremen og Verden, Vestpommern, og byen Wismar (1648). Jo mere Sverige ekspanderede sit territorium og blev involveret i international politik og militære anliggender, des mere blev det tydeligt at et vidt forgrenet diplomatisk netværk, som kunne varetage de svenske interesser, var en nødvendighed. For at sikre og promovere Sveriges politiske stilling var det blevet utilstrækkeligt kun at skrive diplomatiske breve, men personlig repræsentation var derimod blevet den uundgåelige måde at udøve indflydelse. Dette system fandtes allerede da Oxenstierna indtog sin post, men det var i hans embedstid, at den internationale repræsentation systematisk blev udviklet til et netværk af permanente stedfortrædere i, til at starte med, danske, nederlandske og tyske byer.

Pieter Isaacs – hofmaler og spion i Danmark

I januar 1620 ankom Jan Rutgers, nederlandsk hofråd og ekstraordinær ambassadør i svensk tjeneste, til København.² Han havde ingen let opgave. Han skulle informere kong Gustaf II Adolf om den danske udenrigspolitik men på grund af pesten, som rasede i byen, var mange indflydelsesrige adelsmænd flygtet fra København, til deres slotte og herregårde på landet. I sidste ende lykkedes det alligevel Rutgers at indhente vigtig information, blandt andet om Danmarks

påtænkte deltagelse i Trediveårskrigen i Bøhmen. Ydermere havde han hvervet den rigtige person til en post som hemmelig svensk agent ved det danske hof. Det drejede sig om hofmaleren Pieter Isaacsz der, som Rutgers udtrykte det, "nyder Kongens tillid," og som fra da af ville rapportere om danske anliggender som svensk korrespondent.³ Rutgers fortsatte sit brev med at forklare, hvordan han og Isaacsz var nået til enighed om en plan om at vildlede kong Christian 4.: den svenske resident og postmester i Hamborg, Leonard van Sorgen, ville sende sine breve til Isaacsz, som ville tilføje sine egne breve til pakkerne inden han sendte dem videre til Sverige.⁴ At det bliver sådan det foregår, i et samarbejde med et sendebud i Helsingør, viser et brev dateret den 7. november 1620, hvori Isaacsz fortæller at han har været i Hamborg for at lave aftaler med van Sorgen.⁵

Fire måneder senere, den 27. april, tog kansleren selv kontakt med Isaacsz fra Stockholm, hvorfra han ganske rigtigt foreslog at maleren forsynede ham med en ugentlig rapport om den politiske udvikling ved det danske hof, mod en gage på 400 rigsdaler om året.⁶ Ved lejlighedsvis at afskibe malerier til Stockholm ville det se ud som om Isaacsz blev betalt for dette arbejde, så at ingen ville gennemskue at han i virkeligheden spionerede.⁷ Oxenstierna afsluttede sit brev med at sige, at hvis Isaacsz havde en bedre idé om, hvordan oplysningerne kunne overføres i al hemmelighed, fik han det meget gerne at vide. Fra da af til sin død i 1625 sendte Isaacsz breve til Oxenstierna, som han ironisk nok ofte tiltalte som "Særdeles diskrete herre" (Zeer discrete heere), fra enten København

¹ Den nyeste og mest komplette biografi af Axel Oxenstierna er Gunnar Wetterbergs *Kanslern Axel Oxenstierna i sin tid*, 1-2, Stockholm 2002.

² En omarbejdet version på engelsk af denne artikel udgives senere i år i H. Cools, M. Keblusek, B. Noldus (red.): *Your Humble Servant. Agency in Early Modern Europe*, Assen 2005. Oversat fra engelsk til dansk af forfatteren.

³ Jan Rutgers til Axel Oxenstierna, 20. januar 1620. Riksarkivet (Stockholm), Oxenstiernska samlingen, Skrivelser till Axel Oxenstierna, E 702.

⁴ I samarbejde med Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, driver Riksarkivet i Stockholm for øjeblikket Oxenstiernaprojektet. Oxenstiernas samlede værker, med titlen *Rikskanslern Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling*, blev udgivet siden 1888 men udgivelsen stoppede i 1977. Året 1999 blev den genoptaget og man satser på at kunne afrunde udgivelsen i 2005. Breve (i hvert fald en betydelig del) til og fra Jan Rutgers, Peter Spierinck, Michel le Blon og andre, der var i svensk diplomatisk tjeneste, kan nu læses på nettet. For flere oplysninger, se <http://www.ra.se/RA/Oxenstierna/oxenstierna1.html>

⁵ Riksarkivet, Oxenstiernska samlingen, Skrivelser till Axel Oxenstierna, E 689.

⁶ Brevet opbevares i Rigsarkivet (TKUA Sverige A II 36) men er også publiceret i C.F. Wegener: *Aarsberetninger fra det kongelige Geheimearchiv indeholdende Bidrag til dansk Historie af utrykte Kilder*, 1882, VI, Tillæg, s. 21-22.

⁷ Åbenbart anså Oxenstierna ikke Rutgers idé for at være tilstrækkelig vandtæt og ønskede et ekstra sikkerhedsnet.

(36 stk.) eller Helsingør (20 stk.). I brevene rapporterede han om udenlandske besøg ved det danske hof, den danske flådes bevægelser, forholdet mellem Nederlandene og Danmark, forholdet til Bøhmen, uenigheder mellem byen Hamborg, hertugen af Slesvig-Holsten og kongen om brugsretten til Elben, rejser som Christian 4. foretog, og meget mere.⁸ Dog skriver han ikke hver uge til Oxenstierna, det har han nok anset for at være for risikabelt, men cirka hver tredje uge. Korrespondancen virker temmelig komplet. I mange af sine breve henviser Isaacsz til sit sidste brev, hvilket gør det nemt at konstatere, at det kun er få der mangler. Udover de nyheder han opsnappede ved hoffet, blev Isaacsz underrettet af Leonard van Sorgen om post bestemt for København. Selv blev Isaacsz den vigtigste informant for den første fast akkrediterede svenske diplomat i Danmark, Anders Svensson, som blev udnævnt til agent og toldkommissær i 1621.⁹

At det blev en kunstner som i første omgang fik posten som agent i Danmark, virker måske ikke som det mest nærliggende valg. Men Pieter Isaacsz var ikke hvilken som helst maler. Han blev født i 1569 i Helsingør, hvor hans far Isaac Pietersz fra Haarlem var nederlandsk handelsrepræsentant. I 1580'erne besluttede faderen sig for at flytte familien tilbage til hjemlandet. I de følgende år arbejdede Pieter Isaacsz som elev af maleren Hans van Aken i Amsterdam, rejste gennem Tyskland, opholdt sig i Rom et stykke tid og åbnede sit eget atelier efter hjemkomsten til Amsterdam.¹⁰ I 1614 flyttede Isaacsz endnu en gang til Danmark, hvor han blev ansat som hofmaler ved kong Christian 4.s hof. Pieter Isaacsz' to år yngre bror Johannes, som senere tog navnet Johannes Pontanus, beholdt ligeledes kontakten med Danmark, nemlig som historikograf i kongens tjeneste.¹¹ Stillingen skyldte Pieter Isaacsz Jonas Charisius, sekretær i det tyske kancelli, der havde introduceret Isaacsz' kunst til kongen nogle år tidligere. Charisius havde besøgt Republikken i 1607-08, i selskab med rigsråd Jacob Ulfeldt, med den opgave at mægle på kongens vegne mellem Generalstaterne og Spanien.¹² Desuden var det meningen at han under sit udenlandske ophold ville finde nederlandske håndværkere, købmænd og musikere, som var villige til at flytte til Danmark. Oven i disse opgaver skulle Charisius også anskaffe musikinstrumenter

⁸ Riksarkivet, Oxenstiernska samlingen, Skrivelser till Axel Oxenstierna, E 689.

⁹ Anders Svensson tog hånd om Isaacsz' betaling, som det fremgår af hans brev til Gustaf II Adolf, København den 5. december 1622. L. Tandrup (udg.): *Svensk agent ved Sundet. Toldkommissær og agent i Helsingør Anders Svenssons depecher til Gustaf II Adolf og Axel Oxenstierna 1621-1626*, 1971, s. 222.

¹⁰ J. Roding, M. Stompé: *Pieter Isaacsz (1569-1625). Een Nederlandse schilder, kunsthandelaar en diplomaat aan het Deense hof*, Hilversum 1997, s. 15-35.

¹¹ Om Pontanus, se K. Skovgaard-Petersen: *Historiography at the Court of Christian IV (1588-1648). Studies in Latin Histories of Denmark by Johannes Pontanus and Johannes Meursius*, 2002.

¹² *Dansk biografisk leksikon*, 2. udgave, "Charisius, Jonas," s. 603-606.

og malerier til kongen.¹³ Charisius erhvervede værker af de nederlandske malere Aert Pietersz, Frans de Vriendt og Pieter Isaacsz, hvis kunst åbenbart faldt i god jord hos kongen. Dernæst blev Isaacsz hofmaler og ud over det, kongens personlige kunsthandler. Sluttelig, i 1617, påbegyndte Isaacsz endnu en karriere, da han efterfulgte sin far som Generalstaternes toldkommissær i Helsingør. I de følgende år lykkedes det Isaacsz at integrere sit arbejde i Generalstaternes tjeneste i sin virksomhed som kongens maler og kunsthandler. Som følge af sit personlige forhold til Christian 4. og sin politiske rolle som mellemmand bevægede Isaacsz sig både i hof- og regeringskredse og var derfor en velorienteret kilde til de seneste nyheder. En position som, på grund af det fjendtlige forhold mellem Sverige og Danmark, snart vakte Axel Oxenstiernas interesse. For at kunne udøve sin opgave som svensk hemmelig agent blev Isaacsz dog nødt til at bedrage sin egentlige opdragsgiver, Christian 4. Ifølge Leo Tandrup havde denne måske allerede i efteråret 1620 en anelse om, hvad der foregik i hans hof.¹⁴ Isaacsz skulle til og med selv have overdraget Oxenstiernas brev fra den 27. april dette år til kongen. Men det faktum, at korrespondancen fortsatte i fem år og at brevene er spækket med værdifuld information, og ikke med falske oplysninger givet som afledningsmanøvre, taler dog imod denne påstand.¹⁵ Christian 4. har nok været bekendt med spionage som udbredt fænomen; det internationale diplomati var jo i sin spæde begyndelse, mens stater havde et voksende behov for viden om hinandens hensigter. Men Isaacsz har han ikke mistænkt, hvad et brev fra den 7. februar 1621 viser. Isaacsz skriver at han har opholdt sig på Frederiksborg slot i otte dage, hvor kongen kaldte ham til sig en aften og gav ham et brev fra Bøhmens konge, som han skulle give videre til den bøhmiske gesandt, som var tilstede på slottet. Desværre var Isaacsz ikke altid så tydelig som i dette tilfælde; ofte skriver han kun, når han henviser til oplysningens kilde, "man påstår," "her bliver sagt," eller noget i den stil.

Michel le Blon – kunstner og nyhedsagent i Amsterdam

Ikke alene i Danmark men også i Republikken af de forenede Nederlande anså den svenske krone det for yderst relevant at disponere over kontakter på stedet. Allerede i 1614 var det svenske rige og den nederlandske republik blevet enige

¹³ Om Charisius' erhverv i Nederlandene, se E. Nystrøm: Jonas Charisius' indkøb af Malerier og Musikinstrumenter i Nederlandene 1607-8, *Danske Magazin*, 5. Rk., VI, 1905, s. 225-236. De originale regninger opbevares i Rigsarkivet, TKUA, Holland C Regnskaber 1607-27.

¹⁴ L. Tandrup: *Mod triumf eller tragedie. En politisk-diplomatisk studie over forløbet af den dansk-svenske magtkamp fra Kalmarkrigen til Kejsærkrigen med særligt henblik på formuleringen af den svenske og især den danske politik i tiden fra 1617 og især fra 1621 til 1625*, 1, 1979, s. 400.

¹⁵ Isaacsz' breve til Oxenstierna vil blive udførlig behandlet i min del af bogen *Double Agents: Cultural*

om at, som en del af en venskabspagt indgået samme år, enhver af de to magter ville udsende en resident.¹⁶ Jacob van Dijck, som havde været medvirkende til at skrive aftalen, blev ansat som permanent ambassadør i Haag i 1614, mens Jan Rutgers, som havde været ekstraordinær ambassadør, blev installeret resident i 1623. Efter hans død i 1624 blev Rutgers stilling overtaget af Ludvig Camerarius, som senere blev erstattet af Peter Spierinck i 1636.¹⁷

Alle disse repræsentanter havde bopæl i Haag, hvor statholder Maurits van Nassau og hans bror og efterfølger Frederik Hendriks hof var placeret, og hvor Generalstaterne holdt deres møder. I Amsterdam havde Oxenstierna ingen kontakt til rådighed, før han indgik kontrakt med en agent med navnet Michel le Blon.¹⁸ Le Blon var født i Frankfurt-am-Main i 1587 som søn af flygtninge fra de spanske Nederlande. Da le Blon var i begyndelsen af tyverne, flyttede hans far Corneille le Blon familien til Amsterdam, hvor Michel slog sig ned som guldsmed og gravør. Han kom til at tilbringe det meste af sit liv i Amsterdam og døde her i 1656. Hvornår præcist le Blons første kontakter med Sverige kom i stand er ikke helt sikkert endnu,¹⁹ men en overenskomst mellem ham og Oxenstierna blev nået den 25. maj 1632.²⁰ At Oxenstierna rekrutterede en agent i Amsterdam dette år kan kobles til Sveriges deltagelse i Trediveårskrigen, hvorfor beslutningen blev taget i 1628 og sat i aktion to år senere. På grund af indblandingen i krigen havde indsamlingen af nyheder fra de vigtigste handelsbyer og politiske centre i Europa fået højeste prioritet. Forholdet til den nederlandske republik havde

and Political Brokerage in Early Modern Europe af H. Cools, M. Keblusek og B. Noldus, som forventes til 2007.

¹⁶ W. Tham: *Den Svenska Utrikes Politikens Historia I:2 1560-1648*, Stockholm 1960, s. 153.

¹⁷ O. Schutte, *Repertorium der bûitenlandse vertegenwoordigers residentende in Nederland 1584-1810*, Haag 1983, s. 485-492.

¹⁸ I mit bidrag til forskningsprojektet *Double Agents: Cultural and Political Brokerage in Early Modern Europe* er Michel le Blon en af hovedpersonerne, blandt andet på grund af hans særdeles rige korrespondence som er forblevet næsten intakt. Den indeholder nyhedsbreve, regninger, prisoversigter, oversigter af postforsendelser, ordreliste, rapporter om forhandlinger med kunstnere, breve til Le Blon, og mere.

¹⁹ H. de la Fontaine Verwey: Michel le Blon. Graveur, kunsthandelaar, diplomaat, *Amstelodamum*, 61, 1969, s. 110. Fontaine Verwey påstår at Le Blon allerede i 1618 kaldte sig selv svensk agent og henviser til hans 'wapenboeckje', en lille bog med eksempler på våbenskjolde, blandt andet hans eget, som Le Blon kunne lave, udgivet på ny af J. van der Kellen i 1900. På frontispicen kalder Le Blon sig selv rigtig nok "H. Agent van Sweden." Bogen er imidlertid udateret og i øvrigt tvivler van der Kellen stærkt på om disse kobberstik er lavet af Le Blon selv. J. Ph. van der Kellen: *Michel le Blon. Recueil d'ornements; accompagné d'une notice biographique et d'un catalogue raisonn   de son oeuvre*, Haag 1900, s. 28 og s. 31.

²⁰ Riksarkivet, Oxenstiernska samlingen, Skrifvelser till Axel Oxenstierna, Michel le Blon til Axel Oxenstierna, vol. E 645, 25. maj 1632.

imidlertid ændret karakter kun få måneder før, da Generalstaterne ikke havde ønsket at forlænge overenskomsten fra 1614 da den udløb i 1629. Beslutningen blev truffet af merkantile grunde, som det blev hævdet, fordi det ikke ville gavne landet at slutte sig eksplicit til Sverige og dets anti-Habsburgske politik.²¹

Bestemmelsen indebar at det blev sværere at indhente information fra Republikken. En ekstra informant, som også kunne udføre lobbyarbejde for den svenske sag, ville derfor være mere end velkommen. Der er stadig usikkerhed omkring, hvordan Oxenstierna ansatte kunstneren Michel le Blon, men det er sandsynligt at han i 1630 eller '31 spurgte sig for hos en af de svenske diplomater, eller tidligere diplomater, i Republikken om en egnet agent. Rimeligvis var det Jacob van Dijck, den forhenværende ambassadør, som blev kontaktet af Oxenstierna med denne forespørgsel. Van Dijck bød ofte kunstnere og digtere velkommen i sit 'Zweedsche Huis' (svenske hus) i Haag²² og må have haft kendskab til le Blon gennem en af deres fælles bekendte, digteren Joost van den Vondel.²³ Da Axel Oxenstierna var en af de mest betydningsfulde statsmænd og patroner i sin tid, er det også meget muligt at det var le Blon selv som tog kontakt med rigskansleren, med hjælp af værdifulde venner såsom van Dijck.

Agenten og residenten

Det forventedes af Michel le Blon som agent – det var også sådan han skrev under på sine breve – at han "så meget som det er muligt og opnåeligt, bruger al flid og omhu til at bevæge nogle personer, af diverse stand, i forskellige embeder og steder, til interessante råd og efterretninger," eventuelt med hjælp af bestikkelser, som der stod i hans kontrakt.²⁴ I de første år af hans ansættelse som svensk agent skrev le Blon snesevis af *avis*, eller nyhedsbreve, med politiske, diplomatiske og militære meddelelser til Oxenstierna, og der ville følge mange flere. Oversigter over omkostninger for forsendelsen af postpakker som le Blon lavede, viser, at han sendte to til tre breve ugentlig, i nogle tilfælde ledsaget af en "packet" (pakke).²⁵ Le Blon adresserede altid sine depecher direkte til Oxenstierna, som var blevet

²¹ Tham 1960, s. 178.

²² Fontaine Verwey 1969, s. 110-111.

²³ Schutte 1983, s. 485-487. Van Dijck havde haft en stilling i Göteborg siden 1621 men kom lejlighedsvis tilbage til Haag, hvor han beholdt sit hus, fremlejet til Ludvig Camerarius, indtil 1629. Han døde i december 1631.

²⁴ "...so veele mogelijcken en doenlijcken is, alle vlijt en naerstichen aen te wenden, eenige persoonen, van verscheijde conditien, in onderscheijdelijcke diensten en plaetsen tot curieuse advisen en intelligentien te beweegen." Riksarkivet, Oxenstiernska samlingen, Skrivelser till Axel Oxenstierna, vol. E 645, 25. maj 1632.

²⁵ Riksarkivet, Extranca, vol. 60; Extranca II, vol. 9, 10 og 11.

formand for rigsforsstanderskabet, efter at Gustav II Adolf blev dræbt i slaget ved Lützen i november 1632. Selv efter dronning Christinas tronbestigelse i 1644 var det primært Oxenstierna, som overvågede udenrigspolitikken. Foruden det politiske og økonomiske liv i den Nederlandske Republik informerede le Blon også om hændelser andre steder. Med hjælp af et netværk af korrespondenter indsamlede han nyheder fra Bryssel, Paris og Antwerpen, og selvfølgelig fra Amsterdam og Haag. Yderligere rapporter kom ind fra blandt andet Köln og Narbonne. Derefter kollationerede le Blon alle efterretninger i et nyhedsbrev eller samlede diverse breve og sendte dem til Sverige som én pakke. I 1630'erne og 40'erne leverede le Blon selv nyhederne fra London, da han opholdt sig i byen adskillige gange som den svenske kronens gesandt.²⁶

Udover at forsyne Oxenstierna med politiske nyheder blev le Blon også udstyret med opgaver af kulturel art, såsom indkøb af malerier eller bøger. Disse nye ønsker hang sammen med le Blons egentlige erhverv som gravør, bogillustrator og guldsmed. Anset i sit fag som han var indgik le Blon i den kunstneriske inderkreds i Republikken og disponerede over et omfangsrigt, internationalt netværk af kunstnere samt kunst- og boghandlere. Sådant blev han, som en rigtig *dobbeltagent*, engageret i formidling af politiske nyheder, alt imens han samtidig, for de samme opdragsgivere, handlede i kunst og bøger, hvorfor han brugte et og det samme transportnetværk. Fra 1632, da hans stilling som Oxenstiernas nyhedsagent formelt trådte i kraft, bevarede le Blon tæt kontakt med Peter Spierinck, svensk diplomat og fra 1636 svensk resident i Nederlandene.²⁷ Hele sin karriere i svensk tjeneste igennem skulle Spierinck forblive en vigtig person for le Blon. Ikke kun fordi Spierinck var le Blons overordnede, men også på grund af deres fælles kunstneriske baggrund, der gav dem en viden, som viste sig at være meget efterspurgt blandt deres svenske patroner.

Selv om han ikke var kunstner, var Peter Spierinck meget inde i de kunstneriske kredse blandt immigranter fra de spanske Nederlande, som også Michel le Blon holdt til i. Hans far, tapetvæveren François Spierinck fra Antwerpen, var flyttet til Delft i 1591, hvor han åbnede et væveriatelier i det tidligere Sankt Agneta kloster i 1595.²⁸ Der gik ikke lang tid, inden Spierincks værksted var det mest berømte atelier for store narrative vægtæpper i Delft og omegn. Som kartondeSIGNERS ansatte François Spierinck primært kunstnere fra de spanske Nederlande såsom Jonas Jansz van der Burch, Hendrick Cornelisz og Karel

²⁶ Om Le Blon og England, se P. Sellin: Michel le Blon and England, 1632-1649, *Dutch Crossing*, 21, 1997; 22, 1998; 23, 1999, s. 102-125; s. 53-84; s. 102-132.

²⁷ Om Peter Spierinck, se forfatterens artikel: An 'unvergleichbaren Liebhaber' – Peter Spierinck, the art-dealing diplomat, i *Scandinavian Journal of History* (kommende, 2006).

²⁸ J.M. Montias, *Artists and Artisans in Delft. A Socio-Economic Study of the Seventeenth Century* (Princeton 1982), s. 286-291.

van Mander den yngre (II), som senere, i 1615, åbnede sit eget, rivaliserende værksted. Van Manders anledning til at åbne sit eget atelier har nok været en stor ordre fra kong Christian 4. I 1614 bestilte denne en serie billedtæpper med motiver fra Kalmarkrigen til Frederiksborg slot, for hvilken van Mander som ledende formgiver var hovedansvarlig. At udføre denne opgave i eget regi ville nok give ham størst gevinst, men værkstedet gik konkurs allerede ti år senere, hvorpå det blev købt af Peter Spierinck. Van Mander kom dog senere i Christian 4. tjeneste som hofmaler.

Kort efter at François Spierinck havde stiftet sin virksomhed, kom de første store bestillinger ind, blandt andre fra Generalstaterne, som regelmæssigt bestilte vægtæpper som gaver til udenlandske ledere.²⁹ At skænke kunst for at promovere bestemte diplomatiske mål var blevet en normal fremgangsmåde stater imellem siden Renæssancen. Når man skulle vælge et objekt eller værk blev modtagerens smag og giverens intentioner nøje overvejet. Det var derfor ikke usædvanligt for ambassadører, residerende eller agenter at rapportere til hjemmefronten om den kunstneriske smag og behag ved hoffet, hvor de tjente.³⁰ Denne skik gavnet Spierinck, som efterhånden også internationalt blev et stort navn, særlig da værkstedet modtog ordrer fra Louise Henriette van Nassau, gift med kurfyrsten af Brandenburg Friedrich Wilhelm (1613); fra kong Sigismund III af Polen (1615) og fra den svenske konge Gustaf II Adolf (1619).³¹ I sammenhæng med den sidste opgave, som bestod af en serie på 27 vægtæpper for kongen og hans brud Maria Elenora i anledning af deres bryllup i 1620, aflagde Peter Spierinck, i selskab med sin bror Isaac, sit første besøg i Sverige "anno 1618 of 19."³² Denne visit hos hoffet i Stockholm var optakten til en karriere i svensk tjeneste, successivt som general-toldinspektør, kammerherre og fra 1634 som

²⁹ G.T. van Ysselsteijn: *Geschiedenis der Tapijtweverijen in de Noordelijke Nederlanden. Bijdrage tot de geschiedenis van de kunstnijverheid*, I, Leiden 1936, s. 67-78. Se også G. Luijten, A. van Suchtelen, R. Baarsen et al (red.): *Dawn of the Golden Age. Northern Netherlandish Art 1580-1620*, Amsterdam/Zwolle 1994, s. 317. Dronning Elisabeth I (i 1597), Sir Walter Raleigh (i 1595) og Kong Henry 4. af Frankrig modtog alle gaver fra Generalstaterne, produceret af Spierincks atelier. En af de største ordre værkstedet modtog, "Slaget ved Bergen op Zoom" bestilt af Provinsen Zeeland, er for nylig blevet restaureret og udstilles på Het Zeeuws Museum i Middelburg.

³⁰ A. Colantuono: *The Mute Diplomat: Theorizing the Role of Images in Seventeenth-century political Negotiations* i E. Cropper (ed.): *The Diplomacy of Art. Artistic Creation and Politics in Seicento Italy*, Villa Spelman Colloquia 7, Firenze 1998, s. 53.

³¹ Der blev skrevet kontrakt på den svenske bestilling den 30. november 1619. Den 13. december 1620 blev der betalt 20.840 daler for vægtæpperne. Riksarkivet, Kammararkivet, Skuldböcker, vol. 5.

³² Som Isaac Spierinck huskede det i 1651. Nationaal Archief (Haag), Archief der Staten-Generaal, Liassen Sweden, inventarnummer 7174, 1649-1653.

svensk agent i Haag.³³ Herpå slog han sig ned i Delft igen, hvor han drev væveriet, sammen med broderen Aert, nu faderen var gået bort i 1631. Denne beslutning sikrede ham ikke alene nogle ekstra indkomster, han forblev også engageret i kunstverden. Endvidere etablerede han sig som betydningsfuld kunsthandler og som mæcen for maleren Gerrit Dou (1613-1675) fra det nærliggende Leiden. Spierinck betalte Dou, som allerede i sin levetid opnåede stor berømmelse, et årligt honorar på 500 gylden for retten til det første valg fra Dous værker, som Rembrandt-eleven Philip Angel skrev i 1642.³⁴ I 1636, to år efter at Spierinck var blevet udnævnt til svensk agent, foreslog Oxenstierna ham som efterfølger til residenten i Haag, Ludvig Camerarius, der ifølge Oxenstierna ikke havde vist sig i stand til at forsyne ham med relevante nyheder fra den Nederlandske Republik, og hvis honorar oven i købet var alt for højt.³⁵ Promoveringen betød at Spierinck, skønt han var omkring ti år yngre, nu var agenten Michel le Blons overordnede og havde fået ansvar for at betale ham. Fra nu af fik Spierinck en kopi af de fleste breve, le Blon skrev til Oxenstierna, og blev underrettet om hans virksomhed. Deres forhold havde dog sine op- og nedture, og spændinger imellem dem forekom af og til, som i 1650 da le Blon i et brev til Oxenstierna klagede over at "han [Spierinck] ikke generer sig for at, hvor han kan, skabe al den fortrædelighed han kan finde på."³⁶

Den rigtige vennekreds

Efter sin ansættelse fik le Blon som sagt yderligere, kulturelle opgaver ved siden af sit arbejde som politisk nyhedsagent. Oxenstierna bad ham for eksempel om at erhverve artikler som malerier, skulpturer og bøger. For at imødekomme sin patrons ønsker gæstede le Blon kunstneratelierer, besøgte boghandlere og gik til auktioner. I 1641 forlangte Oxenstierna af ham at være på udkig efter kyndige portrætmalere i Republikken fordi – som kansleren udtrykte det

³³ De første breve mellem Spierinck og Oxenstierna dateres i hvert fald fra 1623. Riksarkivet, Oxenstiernska samlingen, Skrivelser till Axel Oxenstierna, E 726-731.

³⁴ Ph. Angel: *Lof der Schilder-Konst*, Leiden 1642, s. 23. En faksimile blev udgivet i Utrecht i 1969.

³⁵ I Svenska Riksrådets Protokoll 1634, 113, stod der at "... Camerarius i Holland ähr försummeligh att avisera hijt, och de aviser hijt komma af ingen importans eller staten angående, och doch hafver af Cronan 10.000 Rdr. åhrligen, han ville fördenskuld med manier dragan till någon annan beställningh och förordna någon capabel Svensk i hans ställe igen, som för fast ringare gage riket bättre tjenst gjöra kunna." Citeret i F.H. Schubert: *Ludwig Camerarius 1573-1651. Eine Biographie*, Kallmünz-Opf. 1955, s. 390. Schuberts biografi er stadig den bedste kilde til Camerarius' liv og værk.

³⁶ "... hij zich niet ontsiet mij waer hij can alle verdrietelickheden te verwecken die hij can bedencken." Riksarkivet, Oxenstiernska samlingen, Skrivelser till Axel Oxenstierna, Le Blon til Oxenstierna, vol. E 645, 14./24. december 1650.

– “folk på disse kanter begynder at opfatte en interesse i portrætter og andre malerier.”³⁷ Da han vidste at le Blon var en “Liebhaver” af malerkunsten og desuden havde stor viden om den, ville han sætte pris på, hvis le Blon kunne finde en portrætmaler til ham, som var villig at flytte til Stockholm. I september 1641 informerede le Blon Oxenstierna, at han ville gøre alt for at finde både en portræt- og en perspektivmaler for derefter at sende dem til Sverige.³⁸ Det tog nogle år, men endelig fandt le Blon den kapable kunster, Oxenstierna havde eftersøgt, og i 1647 sejlede David Beck fra Delft, tidligere elev af Anthoni van Dijck, til Stockholm.³⁹

Ganske rigtigt var Michel le Blon velorienteret om kunst og kunstmarkedet. Han var jo selv kunstner og kombinerede sit arbejde som nyhedsagent med et liv som guldsmed, gravør, og kunsthandler. Hans yngre fætter, maleren og forfatteren Joachim von Sandrart, skrev i sin bog *Teutsche Academie* fra 1675, at le Blon havde “i alt en særdeles stor viden om og fuldkommen bedømmelse af kunst, da han havde været en liebhaver uden sammenligning, hvori han underviste alle potentater, (...), så at vi aldrig har haft nogen som har kendt, elsket og gjort berømt al kunst så fortræffeligt, især tegningen eller håndskrift og kobberstik som hører til i bøger, som mæcen le Blon, da han vel må kaldes en kunsthader, særligt for mig.”⁴⁰ Endvidere afslører von Sandrart at le Blon besad et kunstkabinet med værker af Hans Holbein og Albrecht Dürer, og at han havde et vidt netværk i kunstverdenen, for eksempel i Antwerpen, hvor han holdt kontakt med berømte kunstnere som Peter Paul Rubens og Jacob Jordaens. Andre kontakter omfattede gravøren Matthaeus Merian den yngre, tapetværeren Maximiliaan van der Gucht og malerne David Beck, Willem van de Velde den

³⁷ Citatet i sit helhed lyder: “Sonsten weil man hiesiges orths mimt Conterfaictern und andern Schildereijen oder Mahlwerken etwas beginnet curios zue werden, undt also ein gutes Subjectum so sich auff conterfaicten undt andere Mahlwercke mit perspectiv undt sonsten wohl verstehet, gerne haben möchte, So wolle der Herr unbeschwerdt, weil Ich weiss, dass Er ein Liebhaver diesser Kunst undt sich darauff wohl verstehet, sich umb eine in solcher Kunst wohl erfahrne gute Persohn selbiger Orthen umb thue, undt mit deroselben accordire, dass Sie sich hieher ins Reich begeben wolle, Es soll dieselbe alhier deregestallt accordiret werden, dass Sie verhoffentlich damit wohl content undt zuefrieden sein woll.” Riksarkivet, Det odelade kansliet Riksregistraturet, 210, fol. 90 f., Axel Oxenstierna til Michel le Blon, 3. april 1641.

³⁸ “... naersticheijt aenwenden eender Conterfeijter ende perspectiv Schilder alhier sijnde op te soecken omme die volgens Ihr. Exel.'s ordre naer Sweden te senden.” Riksarkivet, Oxenstiernasamlingen, Srifvelser till Axel Oxenstierna, Michel le Blon til Axel Oxenstierna, vol. E 645, 4./14. september 1641.

³⁹ K. E. Steneberg: *Kristinatidens måleri*, Malmö 1955, s. 69.

⁴⁰ “... in allem eine besonderliche große Wißenschaft und vollkommenes Urtheil der Kunst [hatte], dero er ein unvergleichlicher Liebhaver gewesen, und in der er alle Potentaten unterrichten, auch

ældre og Johannes Torrentius (pseudonym for Johannes Sijmonsz van der Beeck), beundret af le Blon for sin "vidunderlige spekulation," hvad der må henvises til Torrentius' brug af kamera obscura metoden.⁴¹ I november 1635 kan le Blon meddele, at han nu har anskaffet diverse malerier af Torrentius, et vinterlandskab af "Stalpart" (som må være sø- og landskabsmaler Pieter Stalpaert), nogle små portrætter og diverse bøger (desværre oplyste han ikke titlerne) for i alt 848 gylden. Agenten er sikker på, at de nye erhvervelser vil glæde Oxenstierna, fordi han ved at kansleren har en forkærlighed for usædvanlige, fine og eksklusive sager.⁴² Le Blon kan forsikre Oxenstierna, at hans køb bestemt er meget eksklusivt; kun kongen af England besidder værker af Torrentius men dem Rigskansleren snart vil få tilsendt, hører til kunstnerens bedste. Værkerne blev købt direkte fra kunstnere eller på auktion. Selv om le Blon var mest hjemme i billedkunstens verden, viser Oxenstiernas bestillinger, at han var i stand til at tage fat på mange forskellige sager. I et brev dateret 1./11. oktober 1632 rapporterede le Blon om en leverance af et bredt udvalg af luksusprodukter deriblandt flere bøger, såsom *Colloquia* og *Lof der Zotheid* [Moria eller Daarligheds Berømmelse] af humanisten Erasmus fra Rotterdam, 4 spidsroder i ådret træ ('vier gevlamde spidsroeden') og 22 kobberstik, 6 tegninger, 12 kort og 20 malede portrætter af Delft-kunstnere ('20 Conterfeitsels van Delft').⁴³

Følgelig kunne Michel le Blon og Peter Spierinck tilsammen henvende sig til et stort netværk af kunstnere, auktionærer, leverandører og forhandlere som kunne opfylde ethvert tænkeligt ønske af deres patroner. Det kan næsten ikke være anderledes end at agenten og residenten har haft kendskab til hinanden længe inden deres samarbejde begyndte i 1630'erne, efter le Blons ansættelse. De færdedes i de samme kredse af kunstnere og kunsthandlere, koncentreret i Delft og Amsterdam, og handlede hovedsageligt med spansk-nederlandiske kunstnere.⁴⁴ Da de begge to var af spansk-nederlandsk herkomst er det meget

zu seliger Liebe aufmuntern und antreiben können, so daß wir niemahn jemand gehabt, der alle Künst, besonders die Zeichnung oder Handriß und Kupferstich, die zu Büchern gehören, also firtrefflich gekant, geliebt und berühmt gemacht, als under Maecenas Le Blon, daswegen er wol ein Kunstvatter, sonderlich von mir (...) kann genennet werden." *Joachim von Sandrarts Academie der Bau-, Bild- Und Mahlerey-Künste von 1675. Leben Der Berühmten Maler, Bildhauer und Baumeister*, udgivet og kommenteret af A. R. Peltzer, München 1925, s. 244.

⁴¹ I et brev til Oxenstierna, 4./14. og 7./17. november 1635. Riksarkivet, Oxenstiernasamlingen, Skrivelser till Axel Oxenstierna, vol. E 645.

⁴² Le Blon til Oxenstierna, 7./17. november 1635.

⁴³ Se til eksempel Michel le Blons brev til Axel Oxenstierna fra 1./11. oktober 1632. Riksarkivet, Oxenstiernasamlingen, Skrivelser till Axel Oxenstierna, vol. E 645.

⁴⁴ Om kunstsamlinger i Nederlandene, se også E. Bergvelt, R. Kistemaker (red.): *De wereld binnen handbereik. Nederlandse kunst- en rariteitenverzamelingen 1585-1735*, Zwolle 1982. Bogen findes også på

muligt at de mødtes i *rederijerskamer* (litterært selskab)⁴⁵ for flamske immigranter 't Wit Lavendel, hvor i hvert fald le Blon var medlem.⁴⁶ En af deres fælles kontakter var le Blons fætter Joachim von Sandrart, som malede et portræt af Spierinck og hans kone Johanna Doré i 1641, fire år efter at von Sandrart havde søgt tilflugt i Amsterdam.⁴⁷ I sin bog *Teutsche Academie* fortæller von Sandrart om en anden fælles bekendt, den internationalt berømte billedhugger François Dieussart, som lavede to portrætbuster af Spierinck og hans gemalinde i 1640'erne.⁴⁸ Dieussarts øvrige opdragsgivere inkluderede kong Charles 2. af England, statholder Frederik Hendrik van Nassau, kurfyrsten af Brandenburg Friedrich Wilhelm og kong Christian 4., som i 1643 betalte ham for at rejse fra Italien, hvor han opholdt sig på daværende tidspunkt, til Danmark. Busten, Dieussart lavede af kongen, vurderes til at være et af kunstnerens mesterværker.⁴⁹ At møde Peter Spierinck i dette fine selskab demonstrerer tydeligt hans høje status både som fremgangsrig envoyé og som kunstpatron og -liebhaber.

Den sande klient

Den tilgængelige litteratur om Michel le Blons liv og værk fokuserer primært på hans kunstneriske karriere og hans løbebane som kunsthandler.⁵⁰ Hans virksomhed som mellemmand i international politik og kulturel udveksling er blevet nævnt af adskillige forfattere men har indtil videre knapt været genstand for selvstændig forskning. Det er ret underligt, når nu le Blons kunstneriske værker og hans arbejde som nyhedsagent var så åbenlyst sammenflettede. Det var jo hans udstrakte netværk i Republikken, som satte ham i stand til at udføre sine

engelsk: *Distant worlds made tangible: art and curiosities: Dutch collections, 1585-1735*. Spierincks samling diskuteres i J. van der Vecens artikel Liefhebbers, handelaren en kunstenaars. Het verzamelen van schilderijen en papierkunst, s. 117-134.

⁴⁵ En *rederijerskamer* var et selskab, hvor litterære aktiviteter, som poesi, drama og debat, udøvedes, ofte gennem konkurrencer.

⁴⁶ I hvert fald er det, hvad de la Fontaine Verwey hævder, 1969, p. 110. Indtil videre har jeg ikke kunnet verificere dette.

⁴⁷ C. Klemm: *Joachim von Sandrart: Kunst-Werke u. Lebens-Lauf*, Berlin 1986, s. 82.

⁴⁸ C. Avery: François Dieussart in the United Provinces and the Ambassador of Queen Christina. Two newly identified busts purchased by the Rijksmuseum, *Bulletin van het Rijksmuseum*, 19, 1971, 4, s. 157.

⁴⁹ *Weilbach Kunstnerleksikon*, "Dieussart, Francois," (1994, andet bind). Busten af Christian 4. indgår i Rosenborgsamlingen og er udstillet på Rosenborg slot.

⁵⁰ Kellen 1900; Fontaine Verwey 1969; Fontaine Verwey, H. de la: Drie vrienden: Bredero – Telle – Le Blon, *Amstelodamum* 58, 1971, s. 49-57; Lamoën, F. van: *Abraham Willemsz van Beyerland: Jacob Boehme en het Nederlandse hermetisme in de 17e eeuw*, Amsterdam 1986; Sellin 1997-1999.

patroners ordrer ordentligt. Det var ikke for ingenting, at de henvendte sig til ham for mægling i køb af skulpturer og malerier eller ansættelsen af en kunstner: de var godt klar over, at le Blon var hjemme i den nederlandske kunstverden. Forholdet kan sammenlignes med måden, hvorpå svenske patroner, som var på udkig efter en arkitekt, tog kontakt med faktor og mellemmand Peter Trotzig, bosat i Amsterdam og godt hjemme i det lokale arkitekturmiljø.⁵¹ Eller med Christian 4.s adfærd, da han sendte Jonas Charisius til Nederlandene for at købe musikinstrumenter og hverve musikere til det kongelige kapel. Fra Charisius' brevsamling, som opbevares i det Kongelige Biblioteks Håndskriftsamling, fremgår det, at han korresponderede med den nederlandske komponist Jan Sweelinck. Selve brevet er gået tabt, men mon ikke det var via Sweelinck, at han købte musikinstrumenterne?⁵² Med andre ord; agenter var specialiserede, og deres patroner var fuldt bevidste om det.

Det samme gjaldt for den svenske regering som, gennem Axel Oxenstierna, kunne disponere over et stort netværk af gesandter udenlands. I Amsterdam og Haag indbefattede dets vigtigste spillere, ved siden af le Blon, residenterne Ludvig Camerarius og Peter Spierinck, hans efterfølger Harald Appelboom, kommissær Samuel Bloemaert og faktor Peter Trotzig. Imidlertid er le Blon den eneste, der ikke er opført på oversigter over svenske udenlandske repræsentanter, om de nu er samtidige eller opstillet senere.⁵³ Han forekommer heller ikke i arkiverne fra Generalstaterne, for hvem diplomater skulle fremlægge deres akkreditiver og regelmæssigt aflægge rapporter. Åbenbart skal le Blons ansættelse ses i et andet lys. En forklaring kan findes i hans baggrund som kunstner, som adskiller ham fra de andre repræsentanter. Foruden at udføre ordrer der havde en direkte tilknytning til hans baggrund, påtog le Blon sig også opgaver som svarede til arbejdet af envoyéer på formelle poster, nemlig indsamlingen af følsomme efterretninger, som det var formuleret i hans ansættelsesbrev.⁵⁴ Hvorfor begrænsede Oxenstierna ikke sine forespørgsler til le Blon til kunstrelaterede anliggender? En kunstner virker jo ikke som et oplagt og logisk valg for en politisk korrespondent. Det må have været nemmere for le Blon – som kunstner og kunsthandler – at

⁵¹ Om Peter Trotzig og nederlandsk-svenske arkitekturkontakter, se B. Noldus: *Trade in Good Taste. Relations in Architecture and Culture between the Dutch Republic and the Baltic World in the Seventeenth Century*, Turnhout 2004; B. Noldus: *Dealing in Politics and Art: Agents between Amsterdam, Stockholm, and Copenhagen*, *Scandinavian Journal of History*, 28, 2003, s. 215-225.

⁵² KB, NKS 1305 / 2. / a. Listen over Charisius' breve nævner et brev fra Sweelinck der er dateret Amsterdam den 10. april 1617.

⁵³ Uppsala Universitetsbibliotek, Palmskiöldska samlingen, vol. 72, *Svenske Ambassacurer, Envoyeer och andre Ministrar vid Utländske Hof och främmande Ministrer vid Svenske Hofvet*. Udateret men den sidste indførelse er fra 1687.

⁵⁴ Hans opgave står beskrevet i brevetts første paragraf; se note 24.

skabe kontakter ved hoffet og i andre politiske kredse på en ikke iøjnefaldende måde. Omvendt, kan det have været lettere for hans informanter at sende oplysninger videre til ham, end til en officiel repræsentant. På grund af sin bosættelse i Amsterdam havde le Blon nemlig brug for korrespondenter i Haag, ved hoffet, og som kunne være til stede, når Generalstaterne holdt møde. Le Blons korrespondance viser, at han også her kunne indkalde et bredt udvalg af kontakter, som indbefatter Thomas Bilderbeec, Thomas van Swaen og advokaten og Generalstaternes hofsekretær Theodorus (Dirck) Graswinckel, som var hans øjne og ører i Haag.⁵⁵

Brevene mellem Michel le Blon og Axel Oxenstierna tillader os at konkludere, at rigskansleren overlod en anseelig del af sin nyhedsindsamling til le Blon. Når vi antager, at le Blon selv skulle vælge, hvad han rapporterede om, må han på denne måde have haft mulighed for at øve indflydelse på Oxenstierna. Om, og i hvilken grad, han faktisk har forsøgt at gøre det, er imidlertid umuligt at sige, men på baggrund af de seneste forskningsresultater kan det konstateres, at le Blon har haft i hvert fald en afgørende indflydelse på Oxenstiernas smag og samling. Måske bør man formulere det sådan, at Oxenstierna tillod sig selv at blive påvirket, når han sendte en agent af sted for at ansætte en dygtig maler eller for at finde egnede billedhuggere. Sådanne vage opgaver skaffede le Blon mulighed for at påvirke Sveriges kunstmiljø. Det er overraskende at se Oxenstierna, som havde internationale kontakter, og som var både berejst og belæst, overlade sin indkøbspolitik i så høj grad til agenten le Blon. Åbenbart havde patronen tillid til sin agent. Det samme gjaldt for andre af le Blons opdragsgivere, såsom greven Magnus Gabriel de la Gardie og greven Carl Gustaf Wrangel, som afgav bestilling på en serie malerier af slaget ved Fehmern, hvor det svenske hær under ledelse af Wrangel slog arvefjenden Danmark i 1644. Wrangel ønskede, at kunstværkerne blev udført af marinemaleren Simon de Vlieger fra Delft, men le Blon forsøgte over adskillige breve at overtale ham til at give opgaven til de Vliegers forhenværende elev Willem van de Velde den ældre i stedet. Til sidst overbeviste le Blon sin patron, hvad der resulterede i en bestilling hos van de Velde i 1652.⁵⁶

Le Blon havde andre opdragsgivere, men medlemmerne af Oxenstierna-familien var hans vigtigste patroner i Sverige. Foruden Axel Oxenstierna hjalp han familiemedlemmerne Johan Axelsson Oxenstierna og Gabriel Gabriëlsson Oxenstierna.⁵⁷ Det indikerer stærkt, at le Blon egentlig ikke arbejdede for den

⁵⁵ Graswinckel tilhørte en anset slægt fra Delft og var formodentlig i familie med Peter Spierinck.

⁵⁶ Riksarkivet, Skoklostersamlingen, E 8401. Korrespondancen, inklusiv breve af både de Vlieger og van de Velde, er under udgivelse af forfatteren. To ud af de tre bestilte 'penschilderijen' (pen malerier) indgår i Skokloster slotts samlingen, det tredje stykkes opholdssted er ukendt.

⁵⁷ Riksarkivet, Oxenstiernska samlingen: Johan Axelsson Oxenstiernas arkiv, E 936; Gabriel Gabriëlsson Oxenstiernas arkiv, E 1178 f.

svenske krone, men at han var personligt ansat af Oxenstierna-familien. Med andre ord: som agent levede le Blon faktisk i et klientforhold til Oxenstierna i et system af gensidig afhængighed. Idéen om et klient-patron-forhold understreges af det faktum, at le Blons broder, Jorgen i Frankfurt, hjalp ham med at holde Oxenstierna underrettet, og at hans ældste søn, Cornelis, blev involveret i sin fars virksomhed som agent og arvede hans kontakter efter hans død.⁵⁸ Et patronagesystem, hvori klienten leverer bestemte tjenester mod bl.a. at få social beskyttelse af sin patron, forklarer, hvorfor Michel le Blon trofast fortsatte med at forsyne Oxenstierna med nyheder, til trods for den fodslæbende behandling han fik, når det kom til hans gage. Selvom et årligt honorar på 1000 rigsdaler blev aftalt i 1632 – et beløb, der blev tredoblet tolv år senere – er det uklart, hvor stor en del af disse beløb, le Blon rent faktisk modtog. Ved forskellige lejligheder skrev le Blon breve, hvori han høfligt bad om at få udbetalt sit honorar. Således måtte han i 1647 forsigtigt spørge, om det ville være muligt at få udbetalt den udestående løn for de foregående tre år.⁵⁹ Det virker som simpel forhaling, når Oxenstierna bestandig svarede, at han ville se nærmere på sagen, eller at han ville give besked til Peter Spierinck, som havde ansvaret for udbetalingerne til le Blon, og altid afslutter med en opfordring til at fortsætte korrespondancen. I 1641 modtog Michel le Blon f.eks. et brev fra rigskansleren, hvori denne informerede le Blon om, at han havde fået hans breve i god behold en gang om ugen. Oxenstierna roste le Blons detaljerede indberetninger og hans ambition om "at penetrere så minutiøst og *particulatim*", og ansporede ham til at blive ved på samme måde.⁶⁰ Og det gjorde le Blon så – til sin død forblev han loyal overfor Oxenstierna.

Kunst som et skalkeskjul

Ligesom Isaacsz blev le Blon involveret i politiske efterretninger på grund af sin kunstneriske baggrund, men for ham var kunsten én af de varer, han forhandlede, i modsætning til Isaacsz, som brugte kunst som skalkeskjul. For at imødekomme Oxenstiernas ønsker blev Isaacsz nødt til at bedrage sin egentlige

⁵⁸ Riksarkivet, Oxenstierna samlingen, Skrivelser till Axel Oxenstierna, E 645. "Rekening van tgene mijn broeder Jorgen le Blon tot franckfoort ... verschooten te hebben voor port van brieven vanden 6 november 1634 totten 24 majj 1635." Cornelis le Blon var involveret siden 1636. Hans breve til Oxenstierna er bevaret sammen med Le Blons.

⁵⁹ Riksarkivet, Oxenstierna samlingen, Skrivelser till Axel Oxenstierna, E 645, 24 May 1647: "Ihr. Ex. werden ootmoedelijcken gebeden of hem genaedelijcke believe mochte mijnen 3 leste reeckeninge van a.o. 1644, 45 en 46 te laeten opsoecken. het sal opt hoochsten troosten ende obliigieren."

⁶⁰ "(...) so genau undt particulatim zue penetriren." Riksarkivet, Det odelade kansliet Riksregistraturet, 210, fol. 2 f., Axel Oxenstierna til Michel le Blon, 9. januar 1641.

patron, Christian 4. Skønt det begrænsede tilgængelige materiale om Isaacsz beskriver hans svenske kontakter som særdeles sensationelle, var tilsvarende overenskomster relativ sædvanlige. Kunstnere, eller andre der cirkulerede i de kredse, synes at have været yderst egnede til jobbet som informant. Ved flere lejligheder brugte for eksempel maler og diplomat Peter Paul Rubens fra Antwerpen malerier til at smugle hemmelige efterretninger over grænsen mellem de spanske Nederlande og den Nederlandske Republik.⁶¹ Eller tag John Dowland, den engelske komponist, som blev bedt om at optræde som hemmelig informant for den britiske krone i de år, han opholdt sig ved det danske hof, hvor han ofte spillede lut for Christian privat.⁶² Også Harald Appelboom, som var den svenske resident i Republikken fra 1652 til 1674, og som desuden agerede som bog- og kunsthandler for diverse svenske patroner, synes at have haft skjulte motiver. Da nogle af hans rapporter blev opsnappet i Danmark i 1657, vakte det stor forargelse i Generalstaterne. Appelboom benægtede alle beskyldninger om, at han med vilje havde sørget for, at diplomatiske oplysninger fra Nederlandene var havnet i Danmark, og påstod, at der var tale om et komplot imod ham.⁶³ Sandt eller ej, mistanken kastede en skygge over hans renommé.

Michel le Blon, Pieter Isaacsz og de andre informanter, der her har været tale om, satte meget på spil. Le Blon tog finansielle chancer ved at betale store summer på forskud, når han indkøbte kunst til sine patroner, for han var aldrig sikker på, om han ville blive betalt eller ej, og Isaacsz risikerede at blive afsløret som bedrager. At de alligevel tog chancen, havde formodentlig kun delvis at gøre med deres fortjenester. De 400 rigsdaler, der blev udbetalt til Isaacsz (i modsætning til le Blon modtog han faktisk sit honorar) er, selv om det var et stort beløb i sig selv, en ussel sum i sammenligning med de årlige gager, der blev lovet eller givet til andre agenter.⁶⁴ Både Michel le Blon og Peter Spierinck fik jo betalt (eller burde få betalt) 1000 rigsdaler om året i henholdsvis 1632 og 1636. Le Blons honorar blev forhøjet til 3000 rigsdaler i 1644, og Spierincks til 5000 i 1642, og Ludvig Camerarius indkasserede så meget som 5110 rigsdaler i 1626, 7300 i 1629 og 10.000 i 1634.⁶⁵ Den nederlandske agent i København, Emanuel Agenna,

⁶¹ O. von Simson, *Peter Paul Rubens (1577-1640). Humanist, Maler und Diplomat* (Mainz) 1996, s. 292.

⁶² Om John Dowland i Danmark, se P. Hauge, 'Dowland in Denmark 1598-1606: a Rediscovered Document', *The Lute. Journal of the Lute Society*, vol. XLI (2001).

⁶³ Nationaal Archief, Archief van de Staten-Generaal, Resoluties van de Staten-Generaal, inventarnummer 7175.

⁶⁴ Anders Svensson i Helsingør tog sig af Isaacsz' betaling, som en kvittering i Isaacsz' administration viser. L. Tandrup, *Svensk agent ved Sundet. Toldkommissær og agent i Helsingør Anders Svenssons depecher til Gustav H Adolf og Axel Oxenstierna 1621-1626*, 1971, s. 222.

⁶⁵ Vedrørende Spierinck: Riksarkivet, Oxenstierna samlingen, Skrivelser till Gabriel Bengtsson Oxenstierna, E 1175. Vedrørende Camerarius: Schubert 1955, s. 390; Schutte 1983, s. 489-491.

som underrettede Oxenstierna om danske og polske nyheder, fik derimod kun 30 rigsdaler i 1618.⁶⁶ Disse beløb siger noget om værdien af de oplysninger, agenten var i stand til at levere, om hvordan agenten selv blev værdsat af sin patron, om hvor ofte agenten blev brugt, om hvor mange breve og depecher han sendte og så videre. Men ud over de finansielle aspekter må der have været fordele af en anden art. Dowland for eksempel var formodentlig interesseret i at forhandle med diplomaterne, som bad ham om at blive deres hemmelige agent ved hoffet, fordi han håbede, at han med deres formidling ville få tjenesten som lutenist ved dronning Elisabeth I.s hof, noget han ønskede sig højt. En stilling som agent kunne forsyne Dowland og andre informanter med kontakter andetsteds og andre fordele end penge, såsom social beskyttelse, forhøjet status, en stilling eller en entré i bestemte kredse. Endelig bør man ikke glemme, at le Blon og Isaacs var blevet 'fanger' i deres klient-patron forhold til Oxenstierna. De var bundet til ham: Le Blons økonomiske situation afhang af Oxenstiernas beredvillighed til at tilbagebetale de forsinkede summer, og Isaacs' karriere som hofmaler og toldkommissær kunne ødelægges af et enkelt brev fra kansleren til Christian 4.

Trofasthed og forræderi

Spionage, repræsentation, formidling, klientelisme – det er vide begreber på en glidende skala, som bør bruges med omhu. Ved at skelne mellem *agenten* Michel le Blons trofasthed over for Axel Oxenstierna og Pieter Isaacs' forræderi som *spion*, også til Oxenstiernas fordel, synes le Blon og Isaacs i første omgang at være hinandens modsætninger. Imidlertid er det kommet frem, at tingene ikke er så skarpt skåret. Isaacs indgik jo i et forhold til Oxenstierna, som kan sammenlignes med le Blons. Også Isaacs formidlede efterretninger som en handelsvare, når han forsynede rigskansleren med politiske nyhedsbreve, og også han havde et forhold til Oxenstierna, som bedst kan beskrives som klient-patron kontakt, mens Michel le Blon faktisk ligeledes var involveret i spionage. At skrive depecher var en lovlig aktivitet, men at rekruttere informanter ved hoffet i Haag ved hjælp af bestikelser for at kunne forsyne sine breve med de sidste nyheder kan næppe have været legalt. Michel le Blon og Pieter Isaacs var både agenter, formidlere, spioner og klienter. De var på samme tid loyale korrespondenter og bedragere, gennem deres brug og misbrug af deres kunstneriske baggrund og netværk til deres egen og deres patrons gavn.

⁶⁶ Tandrup 1971, s. 54.